

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

GREEN ECONOMY AND DEVELOPMENT

Social, Economic, Technological, Scientific and Popular Science Journal

**2026-YIL / OKTABR /
10-SON, IV-QISM**

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 2026-yil, oktabr.
IV-qism*

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhridinov Zafarjon Fakhridin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy
jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

SOLIQ MA'MURCHILIGIGA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARNI JORIY ETISH ORQALI QO'SHILGAN QIYMAT SOLIG'I BAZASINI KENGAYTIRISH YO'LLARI	14
Raxmonqulov Umidjon Rustam o'g'li	

SOLIQ MA'MURCHILIGIGA ZAMONAVIY TEKNOLOGIYALARNI JORIY ETISH ORQALI QO'SHILGAN QIYMAT SOLIG'I BAZASINI KENGAYTIRISH YO'LLARI

Raxmonqulov Umidjon Rustam o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya. O'zbekistonda soliq tizimini yanada takomillashtirish, iqtisodiyotdagi yashirin aylanmalarni qisqartirish hamda soliq siyosatini takomillashtirish konsepsiyasining asosiy yo'nalishlarini amalga oshirish maqsadida soliq xizmati organlari faoliyati samaradorligini oshirish va soliq ma'murchiligi jarayonlarini avtomatlashtirish bo'yicha belgilangan vazifalar yoritilgan.

Kalit so'zlar: barqarorlik reytingi, tadbirkorlik subyektlari, budget siyosati, budget, soliq ma'murchiligi, soliq hisoboti, soliq tushumlari, soliq imtiyozlari, soliq, soliq stavkasi, preferensiyalar.

Abstract. The article examines the tasks aimed at improving the efficiency of tax authorities and automating tax administration processes in Uzbekistan in order to further improve the tax system, reduce informal economic turnover, and implement the main directions of the concept for improving tax policy.

Keywords: sustainability rating, business entities, budget policy, budget, tax administration, tax reporting, tax revenues, tax incentives, tax, tax rate, preferences.

Аннотация. В статье рассматриваются задачи, направленные на повышение эффективности деятельности налоговых органов и автоматизацию процессов налогового администрирования в Узбекистане в целях дальнейшего совершенствования налоговой системы, сокращения теневого оборота в экономике и реализации основных направлений концепции совершенствования налоговой политики.

Ключевые слова: рейтинг устойчивости, субъекты предпринимательства, бюджетная политика, бюджет, налоговое администрирование, налоговая отчетность, налоговые поступления, налоговые льготы, налог, налоговая ставка, преференции.

KIRISH

Mamlakatimizda iqtisodiyotni barqaror rivojlantirish, davlat byudjeti daromadlarini mutanosib shakllantirish hamda biznes uchun teng raqobat muhitini yaratishda soliq tizimining o'zni muhimdir. Bugungi raqamli transformatsiya davrida an'anaviy soliq ma'murchiligi usullarini zamonaviy talablar asosida takomillashtirish zarurati ortmoqda. Iqtisodiy munosabatlarning murakkablashuvi, elektron tijoratning jadal rivojlanishi va naqd pulsiz hisob-kitoblar hajmining ortishi soliq organlari oldiga innovatsion vazifalarni qo'yimoqda.

Soliq ma'murchiligini modernizatsiya qilishning ustuvor yo'nalishlaridan biri — axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini (AKT) keng joriy etishdir. Raqamli texnologiyalar nafaqat soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish sifatini oshiradi, balki soliq nazorati jarayonlarini avtomatlashtirish, inson omilini kamaytirish va yashirin iqtisodiyot ko'lamini qisqartirish orqali soliq bazasini tabiiy ravishda kengaytirish imkonini beradi.

Soliq bazasini kengaytirish — bu soliq stavkalarini oshirish yoki yangi soliq turlarini joriy etish bilangina cheklanmaydi. Aksincha, mavjud soliq qonunchiligi doirasida [1] qamrab olinmagan iqtisodiy faoliyat subyektlarini rasmiy iqtisodiyotga jalb etish, yashirin aylanmalarni yuzaga chiqarish hamda soliqdan bo'yin tovlash holatlarini barvaqt aniqlash va oldini olish demakdir. Ushbu maqolada soliq ma'murchiligida AKTni qo'llashning hozirgi holati, uning soliq bazasini kengaytirishdagi mexanizmlari, amaliyotdagi muammolar va kelgusi istiqbollar batafsil tahlil qilinadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Yu. M. Kukarina o'z tadqiqotlarida, birinchi navbatda, tadqiqotning yangi predmeti — menejment sohasiga faol joriy etilayotgan va qonunchilikni birlashtirishni talab qiluvchi elektron hujjat ekanligini ta'kidlagan. Bu sohadagi birinchi qonunlar faqat XX asrning 90-yillari o'rtalarida paydo bo'lgan. Shuningdek, ilmiy ishlarda elektron hujjat hodisasini tushunish undan foydalanish tajribasini to'plashdan boshlanishini qayd etgan. Ularda mavjud ta'riflarning qiyosiy tahlili o'tkazilib, "elektron hujjat" va "elektron imzo" yangi tushunchalarini shakllantirish jarayoni hujjat aylanishi nuqtayi nazaridan ko'rib chiqilgan [5].

Iqtisodchi olim A. N. Bisultanov o'zining ilmiy ishida soliq ma'murchiligini raqamli iqtisodiyot sharoitida rivojlantirish metodologiyasini ishlab chiqqan. Olim soliq ma'murchiligini raqamli iqtisodiyot sharoitida rivojlantirish uchun soliq ma'murchiligi kategoriyalarini kompleks tahlil qilgan va yangi kategoriyalarni joriy etgan; soliq organlari va soliq to'lovchilarning munosabatlarini tizimlashtirish orqali soliq ma'murchiligining vositalari va usullarini o'rgangan; Rossiya hududlaridagi zamonaviy soliq ma'murchiligining holatini o'rgangan va sifat darajasini baholagan; soliq ma'murchiligini rivojlantirishning raqamli iqtisodiyot sharoitida an'anaviy va innovatsion usullardan foydalangan holdagi yo'nalishlarini aniqlagan hamda tavsiyalar ishlab chiqqan; raqamli soliq tizimi hisobi va soliq ma'murchiligining yagona modelini ishlab chiqqan hamda undan foydalanish jarayonidagi samaradorlikni aniqlagan [3].

F. S. Kortikovning ta'kidlashicha, axborot resurslarini integratsiyalash usullarini ishlab chiqish axborot tizimlari sohasidagi eng dolzarb muammolardan biridir. So'nggi yillarda ma'lumotlar manbalarining yuqori darajada turli xilligi tufayli u ayniqsa katta e'tiborni jalb qila boshladi. Har xil turdagi elektron hujjatlarning mavjudligi elektron hujjat aylanishi tizimini juda dolzarb axborot tizimiga aylantirdi. Olim mavjud elektron hujjat aylanishi tizimlarini tahlil qilgan va elektron hujjat aylanishi tizimlarining tasnifini tuzgan. Elektron hujjat aylanishi tizimining ishlashi uchun asosiy tamoyillar va talablarni aniqlagan. Ilmiy ish doirasida sohaning strukturaviy modelini yaratgan. Strukturaviy modelning ishlashini miqdoriy baholashni ta'minlaydigan raqamli usullar va tegishli algoritmlarni ishlab chiqqan [4].

Mohammad Alizadeh va Masoume Motallabi (2016) qo'shilgan qiymat solig'i va davlat xarajatlari o'rtasidagi bog'liqlikni tadqiq qilib, QQS bilan davlatning joriy va kapital xarajatlari o'rtasida ijobiy statistik bog'liqlik mavjudligini aniqlagan [2].

Jahon bankining (2021) O'zbekistonda soliq ma'murchiligini isloh qilishga bag'ishlangan tadqiqot hujjatida soliq organlari faoliyati samaradorligini oshirish, soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishni takomillashtirish hamda soliq majburiyatlarini ixtiyoriy bajarishni rag'batlantirish masalalari ko'rib chiqilgan. Hujjatda soliq ma'murchiligi jarayonlarini avtomatlashtirish, soliq to'lovchilarni xabardor qilish, shaffoflikni oshirish va soliq nazorati mexanizmlarini modernizatsiya qilish asosiy yo'nalishlar sifatida belgilangan [7].

A. P. Stolbovning fikricha, elektron hujjat aylanishi — bu me'yoriy-huquqiy hujjatlar va standartlar asosida elektron hujjatlarni bulutli texnologiyalarda saqlash, qabul qilish va yuborishdir. Shuningdek, ularni aloqa tarmoqlari orqali ishonchli va xavfsiz yuborilishini ta'minlashdan iborat [6].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu maqolada qiyosiy tahlil hamda induksiya va deduksiya usullaridan foydalanildi. Qiyosiy usuldan foydalanilib, soliq ma'murchiligiga raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali qo'shilgan qiymat solig'i bazasini kengaytirishga doir ma'lumotlar tahlil qilindi hamda ilmiy xulosalar berildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

So'nggi yillarda milliy soliq ma'murchiligida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan (AKT) foydalanish ko'lami kengaydi. Soliq to'lovchilar hamda soliq organlari o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni to'liq raqamli formatga o'tkazish jarayoni soliq bazasini kengaytirishning muhim omillaridan biriga aylanmoqda.

Soliq bazasini kengaytirish — bu soliq stavkalarini oshirish emas, balki qonunchilik doirasida qamrab olinmagan iqtisodiy faoliyat subyektlarini rasmiy iqtisodiyotga jalb etish, yashirin aylanmalarni yuzaga chiqarish hamda soliqdan bo'yin tovlash holatlarini barvaqt aniqlash va oldini olish demakdir. Tizimga joriy etilgan asosiy raqamli vositalar va ularning soliq bazasiga ta'siri quyidagi mexanizmlarda namoyon bo'lmoqda:

Xo'jalik yurituvchi subyektlar o'rtasidagi barcha tovar va xizmatlar aylanmasi elektron hisobvara-fakturalar platformasiga o'tkazildi. Bu tizim tovarlarning harakatlanish zanjirini boshlang'ich ishlab chiqaruvchidan (yoki importyordan) oxirgi iste'molchigacha real vaqt rejimida kuzatish imkonini beradi. Natijada:

- Soxta bitimlarni aniqlash va cheklash imkoniyatlari kengaymoqda;
- Qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) summasini asossiz hisobga olish holatlari cheklanmoqda;
- Tovarlarni aylanmasining yashirin qismi yuzaga chiqib, QQS va foyda solig'i bo'yicha soliq bazasini to'liqroq aniqlash imkoniyati kengaymoqda.

Chakana savdo va xizmat ko'rsatish sohasida onlayn nazorat-kassa mashinalarining joriy etilishi naqd pul aylanmasini nazorat qilishning samarali vositasiga aylandi. Iste'molchilarni kassa chekini talab qilib olishga rag'batlantiruvchi keshbek (cashback) tizimining yo'lga qo'yilishi esa jamoatchilik nazoratini kuchaytirdi. Bu orqali savdo va xizmat ko'rsatish shoxobchalarining haqiqiy tushumlari yuzaga chiqib, jismoniy va yuridik shaxslardan olinadigan daromad hamda aylanmadan olinadigan soliqlar bazasi ko'paymoqda.

Tovarlar va mahsulotlarni raqamli markirovkalash (Data Matrix kodlari) tamaki, alkohol, farmatsevtika va maishiy texnika mahsulotlarining kontrabanda hamda kontrafakt aylanmasini cheklashga xizmat qilmoqda. E-aktiv tizimi esa korxonalarning ombor materiallari, tayyor mahsulotlari hamda asosiy vositalari harakatini avtomatlashtirilgan holda hisobga olish imkonini berib, ombor hisobidagi nomuvofiqliklar va hisobdan chiqarilmagan tovarlar balansini tartibga solmoqda.

Soliq ma'murchiligini raqamlashtirish soliq bazasini kengaytirishda bir qator bevosita va bilvosita mexanizmlarni ishga tushiradi. Ushbu mexanizmlar inson omilini kamaytirish va ma'lumotlarni avtomatik qayta ishlashga asoslangan.

Zamonaviy AKTning muhim afzalliklaridan biri — ulkan hajmdagi ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish imkoniyatidir. "Soliq xavfini boshqarish" (risk-tahlil) avtomatlashtirilgan tizimi soliq to'lovchilarni xavf darajasiga ko'ra yashil, sariq va qizil koridorlarga ajratadi. Tizim inson omilisiz xavf mezonlarini tahlil qilib, soliq to'lovchining rasmiy daromadlari bilan uning xarajatlari, mulkiy holati va bitimlar hajmi o'rtasidagi tafovutlarni aniqlaydi. Bu esa soliq tekshiruvlarini soliq xavfi yuqori bo'lgan holatlar bo'yicha o'tkazish va yashirilgan soliq obyektlarini yuzaga chiqarish imkonini beradi.

Soliq bazasining kengayishiga soliq organlarining boshqa davlat idoralari va tashkilotlari bilan ma'lumotlar bazalarini integratsiya qilishi orqali erishiladi:

Kadastr va Davlat yo'l harakati xizmati: ko'chmas mulk va avtotransport vositalari oldi-sotdi va ijara bitimlarini soliq bazasiga avtomatik kiritish.

Tashqi savdo va bojxona organlari: import va eksport operatsiyalarini bojxona deklaratsiyalariga asosan real vaqt rejimida soliq hisobotlarida aks ettirish hamda valyuta nazoratini avtomatlashtirish.

Bank tizimi: pul oqimlarini va hisobvaraqlardagi harakatlarni qonuniy doirada tahlil qilish, naqd pul yechish va o'tkazmalar monitoringini olib borish.

Ushbu integratsiyalar natijasida muqaddam rasmiy ro'yxatdan o'tmasdan yoki daromadlarini kamaytirib ko'rsatib kelgan soliq hisobiga olinishi lozim bo'lgan subyektlarni aniqlash imkoniyati kengayadi.

Soliq to'lovchiga qanchalik qulaylik yaratilsa, uning o'z xohishi bilan soliq to'lash (ixtiyoriy rioya etish) darajasi shunchalik oshadi. "Soliq to'lovchining shaxsiy kabinet" va mobil ilovalar orqali hisobotlarni shakllantirish, soliq turlarini hisoblash va to'lovlarni amalga oshirish jarayoni soddalashtirildi. O'zini o'zi band qilgan shaxslarni mobil ilovalar orqali onlayn ro'yxatdan o'tkazish tizimi bunga yorqin misoldir. Ushbu qulaylik natijasida fuqarolarning norasmiy sektordan rasmiy iqtisodiyotga o'tishi uchun imkoniyatlar kengaydi va bu orqali soliq bazasining demografik hamda iqtisodiy qamrovi kengaydi.

Soliq ma'murchiligida AKTni joriy etish yuqori natijalar berayotgan bo'lsa-da, ushbu jarayonda hal etilishi lozim bo'lgan va soliq bazasining to'liq kengayishiga to'sqinlik qilayotgan bir qator tizimli muammolar bor. Har xil davlat idoralaridan keladigan ma'lumotlar bazalarida takrorlanishlar, noaniqliklar va eskirgan ma'lumotlar uchrab turadi. Shuningdek, axborot tizimlarida yuzaga keladigan server yuklamalari va texnik uzilishlar tadbirkorlar uchun hisobot topshirishda ortiqcha qiyinchiliklar hamda tushunmovchiliklarni keltirib chiqarmoqda. Soliq to'lovchilarning moliyaviy, mulkiy va shaxsiy ma'lumotlarini o'zida jamlagan ulkan ma'lumotlar bazalarini kiberhujumlardan va ma'lumotlarning noqonuniy manbalarga sizib chiqishidan himoya qilish ustuvor masaladir. Axborot xavfsizligining yetarli darajada bo'lmisligi biznes subyektlarining raqamli tizimlarga bo'lgan ishonchiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Hududlar kesimida internet va IT-infratuzilmaning bir xil darajada rivojlanmaganligi, shuningdek, chekka tumanlardagi kichik biznes vakillari hamda yakka tartibdagi tadbirkorlar orasida raqamli ko'nikmalarning yetarli darajada rivojlanmaganligi murakkab elektron xizmatlardan samarali foydalanishni cheklamoqda. Soliq ma'murchiligini raqamlashtirish orqali soliq bazasini yanada kengaytirish va soliq tushumlarini barqaror oshirish uchun quyidagi ilmiy-amaliy takliflarni amalga oshirish maqsadga muvofiqdir:

Sun'iy intellekt algoritmlari yordamida soliq to'lovchilarning xatti-harakatlarini prognoz qilish va yashirin iqtisodiy zanjirlarni avtomatik ravishda aniqlash tizimiga o'tish lozim. Sun'iy intellekt soliq to'lovchining odatiy moliyaviy modelidan og'ish hollarini, aylanmalarni sun'iy kamaytirish usullarini tezkor tahlil qilib, avtomatlashtirilgan proaktiv nazoratni amalga oshirish imkonini beradi.

Soliq organlari barcha EHF, onlayn-NKT, bojxona va bank ma'lumotlariga ega bo'lgan holda, soliq hisobotlarini soliq to'lovchining o'rniga avtomatik shakllantirishi lozim. Tadbirkor faqat hisobotni tekshirib, bir tugma orqali tasdiqlaydi. Bu usul texnik xatoliklarning oldini oladi, hisobot topshirmaslik holatlarini kamaytiradi va soliq qamrovini oshiradi.

Ayniqsa, qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) zanjirini va davlat xaridlarini nazorat qilishda blokcheyn texnologiyasini qo'llash ma'lumotlarni soxtalashtirish xavfini kamaytirishi mumkin. Taqsimlangan reyestr texnologiyasi bitimlar va to'lovlarning o'zgarmasligini ta'minlab, QQS bo'yicha soliq tafovutlarini (Tax Gap) kamaytirishga xizmat qiladi.

Marketpleyslar, agregatorlar va elektron tijorat platformalarida amalga oshiriladigan barcha bitimlarni soliq organlari bazasi bilan to'g'ridan-to'g'ri integratsiya qilish zarur. Bu orqali elektron tijorat sohasida shakllanayotgan soliq hisobotlarida to'liq aks etmagan aylanmalarni aniqlash imkoniyati kengayadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, elektron hisobvara-faktura, onlayn nazorat-kassa va soliq hisobotidagi realizatsiya ko'rsatkichlarini soliq to'lovchi kesimida avtomatik solishtirib, hisobda aks etmagan aylanmani aniqlash usuli taklif etiladi. Ushbu usulda tafovut aniqlangan operatsiyalarni soliq xavfi darajasiga ko'ra saralash, o'rta xavfli soliq to'lovchiga avvalo elektron xabarnoma yuborish va tafovutlar bir oy ichida bartaraf etilgan hollarda soliq tekshiruvlarini o'tkazmaslik lozim.

Dehqon bozorlari va savdo komplekslaridagi noturar joylar bo'yicha "E-auksion" ma'lumotlarini kadastr, ijara shartnomalari va soliq hisobotlari bilan obyektning yagona identifikatori orqali bog'lash kerak. Natijada hisobga olinmagan ijara obyektlari va to'liq ko'rsatilmagan ijara daromadlarini aniqlash uchun axborot asosi yaratiladi.

Yakuniy iste'molchilarga realizatsiya qilinadigan neft va gaz mahsulotlari bo'yicha aksiz solig'i, noruda qurilish materiallari bo'yicha yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq hamda qishloq xo'jaligi maqsadlarida suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq bo'yicha vakolatli idoralarning obyekt va hajm ma'lumotlari asosida soliq bazasini oldindan shakllantirish hamda uni to'lovchiga elektron ko'rib chiqish uchun taqdim etish kerak. Natijada soliq bazasi faqat to'lovchi yuborgan hisobotga bog'lanib qolmay, obyektlar haqidagi idoralararo ma'lumotlar bilan tekshiriladi.

Xorijiy elektron savdo platformalari va elektron xizmat ko'rsatuvchi tashkilotlarning O'zbekistondagi operatsiyalarini elektron ro'yxatga olish, to'lov va hisobot ma'lumotlarini birlashtirish asosida soliq bazasini baholash lozim bo'ladi. Natijada xorijiy elektron savdo platformalari va elektron xizmat ko'rsatuvchi tashkilotlarni soliq hisobiga olish, ularning to'lovlari va elektron hisobotlarini o'zaro solishtirish imkoniyati kengayadi. O'zbekiston hududida amalga oshirilgan, ammo soliq hisobotida aks etmagan operatsiyalar aniqlanib, soliq bazasining qamrovi va hisoblangan soliq tushumi oshadi.

Elektron tijoratdagi sotuvchilar va o'zini o'zi band qilgan shaxslarning alohida bank hisobvarag'i yoki elektron hamyonidagi tushumlarni platforma buyurtmalari hamda deklaratsiya ko'rsatkichlari bilan solishtirish mexanizmini ishlab chiqish lozim. Natijada platformadagi savdo hajmi bilan soliq hisobida aks etgan daromad o'rtasidagi farqni aniqlash osonlashadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi (yangi tahriri): 2019-yil 30-dekabrdagi O'RQ-599-son Qonun bilan tasdiqlangan. – URL: <https://lex.uz/docs/-4674902>.
2. Alizadeh M., Motallabi M. Studying the Effect of Value Added Tax on the Size of Current Government and Construction Government // Procedia Economics and Finance. – 2016. – Vol. 36. – P. 336–344. – DOI: [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(16\)30045-4](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(16)30045-4).
3. Бисултанов А. Н. Развитие методико-инструментальной базы налогового администрирования в условиях цифровизации экономики: автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.00.10. – Владикавказ, 2019. – 26 с. – URL: <https://www.priib.ru/item/1803432>.
4. Кортиков Ф. С. Разработка комплекса алгоритмов и программ для повышения производительности функционирования электронного документооборота: автореф. дис. ... канд. техн. наук: 05.25.05. – Санкт-Петербург, 2013. – 19 с. – URL: https://rusneb.ru/catalog/000200_000018_RU_NLR_BIBL_A_010921007/.
5. Кукарина Ю. М. Формирование и развитие понятия «электронный документ» в зарубежном и российском законодательстве: автореф. дис. ... канд. ист. наук: 05.25.02. – Москва, 2004.
6. Столбов А. П. Организация электронного документооборота в здравоохранении // Врач и информационные технологии. – 2007. – № 5. – URL: <https://www.idmz.ru/jurnali/vrach-i-informatsionnye-tehnologii/2007/5/organizatsiia-elektronnogo-dokumentooborota-v-zdravookhranenii>.
7. World Bank. Tax Administration Reform Project in Uzbekistan (P173001): Project Appraisal Document. – Washington, D.C.: World Bank, 2021. – Report No. PAD3908. – URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/542691624154434845/pdf/Uzbekistan-Tax-Administration-Reform-Project.pdf>.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Hasan MAQSUDOV

2026. № 10/4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>